

Neziskovky a ochrana přírody

Jakub Kašpar

Ochrana přírody na území dnešní České republiky se vyvíjí od první poloviny 19. století. Prvními explicitními ochránci přírody byli šlechtičtí majitelé panství, po roce 1918 můžeme sledovat počátky státní ochrany přírody. Už v době Rakousko-Uherska, především však v první Československé republice se k majitelům panství a státu začínají připojovat první neziskové organizace – povětšinou turistické či okrašlovací spolky.

Cílem tohoto článku je pohled na současnou roli neziskovek (nestátních neziskových organizací; NNO) v ochraně přírody. Jejich role je zásadní, a to hned v několika ohledech: NNO totiž vystupují jako praktičtí ochránci přírody, její hlídači psi (*watch-dogs*), lobisté ve prospěch přírody či instituce provozující ekologickou výchovu. To jsou čtyři nejzásadnější role a přínosy NNO pro ochranu přírody v ČR, přičemž je nutno poznamenat, že v praxi se většina neziskovek zabývá několika (nebo dokonce všemi) aktivitami zároveň.

Praktická ochrana přírody

Neziskovky jsou pro praktickou ochranu přírody nezastupitelné. Umějí pracovat s dobrovolníky a jejich členové a zaměstnanci chrání přírodu s nadšením. Přitom vesměs buď samy disponují kvalitním odborným zázemím, nebo dokážou velmi dobře spolupracovat s experty státní ochrany přírody – ať už z Agentury ochrany přírody a krajiny ČR, či správ jednotlivých chráněných krajinných oblastí a národních parků.

Podílejí se přímo na managementu chráněných území a řečeno ve zkratce: za málo peněz dokážou hodně muziky. Jako příklad může posloužit třeba tradice kosení orchidejových luk v CHKO Bílé Karpaty, které provádí ZO ČSOP Kosenka a kterého se každoročně zúčastní desítky dobrovolných sekačů (a sekaček) z celé republiky. Jiným příkladem mohou být *Týdny pro les* nebo rysi a vlčí hlídky, které organizuje Hnutí DUHA a spolupracuje při tom se správami NP Šumava či CHKO Beskydy.

Nejvýznamnější je role neziskovek především při managementu maloplošných zvláště chráněných území, ať už jde o přírodní památky, přírodní rezervace, nebo dokonce o národní přírodní rezervace. Státní ochrana

Státní neziskové organizace sehrávají významnou roli v systému ekologické výchovy, která je v ČR na velmi dobré úrovni.

Foto J. Moravec

přírody (včetně obcí a krajů) by se bez pomoci neziskových organizací a dobrovolníků a jejich nadšení v žádném případě neobešla.

Naprosto nezastupitelná je role neziskovek (často úplně maličkých a lokálních) v péči o území, která státní ochrana přírody nepokrývá vůbec. Buď proto, že jsou „pod její rozlišovací schopností“, nebo proto, že třeba podobné fenomény dostatečně chrání zvláště chráněná území na jiných lokalitách.

Podobně nesmíme zapomenout na význam NNO v druhové ochraně, ať už jde o konkrétní práci v přírodě (vytváření potravních příležitostí pro dravce, budování rozmnožovacích příležitostí pro obojživelníky, ochrana obojživelníků při tazích apod.), či o systematickou práci třeba v záchranných stanicích pro handicapované živočichy, které každoročně vypustí do přírody stovky jedinců, z nichž řada patří k chráněným či dokonce ohroženým druhům.

Pozemkové spolky

Zvláštní kapitolou praktické péče o přírodu jsou pozemkové spolky. Do obecného

povědomí vstoupily fakticky až s úspěšnou a dobře vedenou kampaní Českého svazu ochránců přírody *Místo pro přírodu*. Neziskové organizace kupují přírodně cenné pozemky, na nichž pak aplikují ochranný management z pozice vlastníka. Už před kampaní existovala řada pozemkových spolků, ovšem teprve kampaň *Místo pro přírodu*, jež začala sbírkou na odkup bělokarpatské Ščúrnice, tento způsob ochrany přírody pořádně rozhýbala a především na jejich činnost a samotnou existenci upozornila širokou veřejnost.

Jen v rámci kampaně bylo od jejího zahájení na jaře 2003 vykoupeno 19 lokalit v deseti krajích a v Praze, jejichž celková rozloha je téměř 70 ha. Úspěšná je i sbírka na tzv. nový prales na Ještědském hřebeni, kterou organizuje liberecký Čmelák – Společnost přátel přírody.

Významnou přidanou hodnotou pozemkových spolků je (samozřejmě kromě samotné péče o spravované území) fakt, že v případě výkupů je každý z donátorů vlastně symbolickým vlastníkem části chráněného území. V České republice tak již dnes žijí

minimálně tisíce vlastníků pozemků, kteří mohou své vlastnické právo uplatňovat jako ochránáři.

Hlídací psi přírody

„Watchdog“ aktivity neziskových organizací v ochraně přírody jsou pravděpodobně mediálně nejfrekventovanější částí práce neziskovek. Jde o účast v řízeních podle zákona o ochraně přírody a krajiny, územních a stavebních řízeních a pak samozřejmě o různé akce či soudní spory, při kterých se neziskovky snaží zabránit realizaci vesměs stavebních projektů, které by vedly k narušení nebo devastaci přírody.

V tomto ohledu je velmi obtížné generalizovat, protože na jednu stranu prokazatelně existují zoufale neefektivní a zbytečné projekty, kterým se daří bránit jen díky tlaku občanů sdružených v neziskových organizacích a kolem nich, na druhou stranu je třeba přiznat i to, že existují příklady, které jsou pro neziskový sektor v ochraně přírody spíše službou medvědí.

Obecně řečeno je ale tato role neziskového sektoru pro ochranu přírody rovněž klíčová a kromě toho je to jeden z velmi důležitých způsobů, kterými se občané České republiky mohou prakticky zapojit do rozhodování úřadů a politiků v environmentálních záležitostech.

Lobisté přírody

Určitě není třeba nikoho přesvědčovat, že odbornou úroveň a společenský význam ochrany přírody ovlivňuje podstatným způsobem to, jak vypadá konkrétní legislativa – nejenom vlastní ochránářská, ale i návazné právní předpisy (např. stavební zákon, správní řád, lesní zákon, zákon o myslivosti, zákon o ochraně zemědělského půdního fondu).

Role nevládních organizací v legislativním procesu je opět velmi podstatná. Podle mých zkušeností její efektivita záleží na dvou věcech: jednak na velikosti dané organizace (početný a historickou tradicí nadaný ČSOP má v přesvědčování jinou váhu než malé

Nestátní neziskové organizace odvádějí nezanedbatelnou systematickou práci v záchranných stanicích pro handicapované živočichy.

Foto J. Moravec

místní občanské sdružení o 10 členech), jednak na expertním a argumentačním zájmu a na celkové kvalitě dané organizace. Velmi významnou roli mají v tomto ohledu, kromě již zmiňovaného ČSOP, především Hnutí DUHA, Arnika a Zelený kruh.

Ekologická výchova

Podobně jako se stát neobejde bez neziskovek v praktické péči o přírodu, neobejde se bez nich ani v environmentální výchově, vzdělávání a osvětě (místo zkratky EVVO řekněme v ekovýchově). Síť středisek ekologické výchovy (SEV) Pavučina, provozovaných převážně (s výjimkou několika příspěvkových organizací měst) neziskovými organizacemi, je toho jasným dokladem. Především jejich zásluhou patří ekovýchova v České republice

k několika málo počínům, kterými se můžeme chlubit a kterými se rádi inspirují nejen na východ, ale zhusta i na západ od našich hranic.

Myslím, že oboustranně přínosná (alespoň v případech, které znám) je spolupráce ekovýchovných neziskovek a SEV se správami velkoplošných zvláště chráněných území, ať už jde například o Sluňákov a Litovelské Pomoraví, ZO ČSOP Kosenku či Vzdělávací a informační středisko Bílé Karpaty a stejnojmennou CHKO, nebo o Středisko ekologické výchovy a etiky Rýchory v Horním Maršově a Krkonošský národní park.

Nadační podpora

Nakonec bych rád zmínil ještě jeden aspekt, kterým je nadační podpora. Český neziskový sektor prakticky po celá 90. léta dokázal přežívat jen díky grantům zahraničních nadací. I dnes je role „peněz zvenku“ zásadní – především u evropských a „norských“ fondů. Ovšem české dárcovské prostředí se dostalo už na docela slušnou úroveň, a to naštěstí nejen v případě humanitárních katastrof, ale i v ochraně přírody a životního prostředí. Důkazem toho je již zmiňovaný úspěch pozemkových spolků, ale i existence českých nadací, které ekologické projekty podporují.

Na prvním místě je nutné zmínit největší českou ekologickou Nadaci Partnerství. Významná je také Nadace VIA, Nadace Veronika a pak existuje řada menších nadací a nadačních fondů, jako je Nadace na ochranu zvířat, Nadace pro záchranu a obnovu Jizerských hor či Český nadační fond pro vydru.

Popsat na krátkém prostoru roli NNO v ochraně přírody není úplně snadný úkol. Pevně doufám, že se mi ho podařilo naplnit alespoň zčásti. Bezpochyby se s tématem významu neziskových organizací na stránkách časopisu *Ochrana přírody* ještě setkáme.

Autor je náměstkem ředitele Správy KRNP. V letech 2002–2009 pracoval jako ředitel odboru vnějších vztahů MŽP

SUMMARY

Kašpar J.: Non-profit Organizations and Nature Conservation

The author presents a current crucial role of non-governmental non-profit organisations in nature conservation in the Czech Republic. On the one hand, they implement practical nature conservation management measures, particularly in small-size Specially Protected Areas, manage areas which are not covered by the State Nature Conservancy authorities and significantly contribute to species protection. A non-replaceable role is played by land trusts, non-profits organisations purchasing from a point of view of nature valuable lands: as owners,

they implement appropriate nature conservation measures there. In mass media, participation of non-profits organisation in administrative procedures under Act No. 114/1992 Gazette on the Protection of Nature and the Landscape, as amended later, in planning and permission procedures and in legal disputes, when they try to prevent constructing buildings which could degrade or destruct nature is most frequently mentioned. NGOs' involvement in sustainable development, environment protection and nature conservation related communication, education and public awareness has been also crucial. Activities of non-profit organisations in the Czech Republic are not possible without support from foundations. In addition to foreign sources, more domestic sources have been used for this purpose.